

BREGNET KIRKE: HVORFOR LIGGER DEN DER?

Jeg har rigtig mange gange mødt spørgsmålet: ”Hvorfor ligger Røndes kirke sådan lidt for sig selv – og hvorfor hedder den i øvrigt slet ikke Rønde kirke, men Bregnet kirke?”

Helt sikre svar på det spørgsmål kan ikke gives, men det billede, der tegner sig efter diverse arkæologiske udgravninger og forsøg på at stykke en masse løsrevne brikker sammen, er følgende:

TOBIÆ KILDE

Inde i Ringelmoseskoven, ca. 100 meter fra kirken, ligger en gammel helligkilde, kaldet ”Tobiæ kilde”. Ifølge Tobits bog i de apokryffe skrifter (dem, der ikke er med i den officielle bibel) lykkedes det Tobias med ærkeenglen Rafaels hjælp at helbrede sin gamle far Tobit for blindhed. Det leder til den antagelse, at kilden især har været kendt for at helbrede blinde og svagtseende.

Vi ved, at der ofte opstod valfartskirker ved sådanne helligkilder. Det er tænkeligt, at den første Bregnet kirke har været en trækirke, som de valfartende har søgt.

Tobiæ kilde – altid isfri om vinteren, her fotograferet i januar 2010.

Om der overhovedet er en sammenhæng mellem Bregnet kirke og helligkilden, det ved vi ikke. Men lad mig indskyde, at kilden er afmærket af Skov- og Naturstyrelsen, med opgivelse af et mobil-nummer, som man kan ringe op på stedet og dermed få de oplysninger, der kendes om kilden. Man finder kilden midtvejs mellem Bregnet kirke og Jenisch-mindestenen lidt længere inde i skoven.

BREGNET KIRKES ROMANSKE FORGÆNGER

Hvad vi derimod ved helt sikkert, er at der har været en romansk kirke på stedet, før den nuværende gotiske Bregnet kirke blev bygget i sidste halvdel af 1400-tallet. Granit-døbefonten med dobbeltløve udsmykningen i kirken er nemlig overtaget fra den tidligere kirke, der sikkert har været bygget i kampesten. Og der er tydeligt brugt rester fra den tidligere kirke i fundamenterne på den nuværende kirke.

Hvad vi også kan være sikre på, er at der har ligget en landsby omkring kirken, og landsbyen har selvfølgelig heddet Bregnet. Det er det samme som det sjællandske ”Bregentved” – vi jyder har det jo med at forkorte og ikke åbne munden unødigt – og det betyder ”skovrydningen med de mange bregner”. Af ”tved”, der betyder rydning, og ”bregen” der er en gammel ejeform af bregne.

BREGNET BLEV TIL RØNDE

Formodentlig er der sket det med Bregnet landsby, at kongen har ønsket den fjernet, da han lod Kalø slot opføre i 1313. Den har ligget i vejen mellem avlsgården, der lå hvor det nuværende moderne Kalø ligger, og den nye borg ude på øen. Bønderne er blevet beordret til at flytte op på ”rinden” eller ”randen”, d.v.s bakken eller bakkekammen. Her kom den nye landsby altså til at ligge. ”Rinden” blev efterhånden til ”Rønne”, der altså frit oversat betyder ”byen på bakken”. Den kom til at ligge der, hvor Molsvej er nu, mellem den nuværende Hovedgade og Kaløvej. Dengang snoede vejen sig ind mellem husene, hvis man overhovedet kunne kalde det en vej. Endnu i 1800-tallet havde Molsvej et meget snørklet forløb mellem gårde og huse.

Der er mange tegn på, at den gamle landsby Rønne netop er identisk med en udflytning af landsbyen Bregnet. Rønnes marker ligger nemlig alle vest og nord for landsbyen, der altså ligger helt upraktisk i det nederste sydøstre hjørne af de tilhørende marker. Hvorfor? Selvfølgelig fordi landsbyens beboere har villet være så tæt på deres gamle kirke som muligt – så hellere have lidt ubekvem transport i forhold til markerne. Det kan naturligvis også være kongen, d.v.s kongens lensmand på Kalø, der har fundet det vigtigt at bevare nærheden mellem landsby og kirke, eller har fundet det lettere at få landsbyboerne til at flytte, hvis kirken fortsat var tæt på. Under alle omstændigheder skal man være klar over, at kirken spillede en langt større rolle for landsbyboernes hverdag og oplevelse af tryghed end vi kan forestille os i dag.

BREGNET II: SLOTS-SERVICEBYEN

Men byggeriet af slottet i 1313 gav ikke alene grundlag for at flytte landsbyen væk fra kirken. Det gav også grundlag for en helt ny serviceby, der skulle forsyne slottet med håndværkere og arbejdskraft. Derfor opstod der også en landsby af en helt anden karakter vest for den nuværende Molsvej. Denne landsby har været udgravet, først af Randers Museum, og senere af Pauline Asingh fra Ebeltoft Museum. Det var i begyndelsen af og midt i 1990'erne.

Her opdagede arkæologerne en landsby med købstadlignende træk. En stor teglovn blev udgravet, og der har åbenbart været masser af tegl i landsbyen – en vare, der ellers ikke var almindelig dengang. Flere flotte og store bageovne blev udgravet. En vej gennem landsbyen førte formodentlig

fra teglovnen vest for landsbyen og over til Bregnet kirke. Glaserede kander og fade, skår fra drikkeglas og glasflasker, glaserede kakler, glasskår fra vinduesglas mm. var med til at understrege, at vi her ikke har at gøre med en almindelig landsby, men snarere med en ”forsyningslandsby for slottets beboere med leverancer af fødevarer, bl.a. brød, tegl, småværktøj og arbejdskraft”, som Pauline Asingh skriver i en artikel om udgravningen¹.

Populært sagt, så blev den tidligere Bregnet landsby omkring kirken altså spaltet op i to nye landsbyer: Rønde oppe på bakken, en traditionel bonde-landsby med fæstere under Kalø, og så et nyt ”Bregnet” i form af en serviceby til det nye slot derude på øen, et stykke vest for det gamle Bregnet. Begge de nye landsbyer har haft den gamle Bregnet kirke som deres kirke.

DEN NUVÆRENDE GOTISKE BREGNET KIRKE BYGGES

Men den gamle, romanske kirke må have været for simpel og/eller utidssvarende, når vi når til anden halvdel af 1400-tallet. I hvert fald besluttede lensmanden på det tidspunkt, Otto Nielsen Rosenkrantz, at rive kirken ned og bygge en ny, i tidens gotiske stil. Det er sket engang i 1460’erne eller 1470’erne.

Bregnet kirke var ikke den eneste kirke, Otto Nielsen Rosenkrantz lagde navn til. Han blev noget af en ”kirkebygger”, for han byggede også Tirstrup kirke, der i øvrigt ligner Bregnet meget, og Marie Magdalene kirke, der er i en noget anden stil. Men alle tre kirker er opført i tidens nye vidundermateriale: teglsten – eller som man kaldte dem dengang: ”bagte sten”.

Bregnet kirke i dag, gotisk stil: langstrakte spidse buer

¹ Se ”Folk og Liv på Røndeegnen”, bind 12, 1996, s. 12-15.

RØNDE I: LANDSBYEN, OG RØNDE II: DET MODERNE RØNDE

Andetsteds kan læses om selve bygningen Bregnet kirke. Men lad mig til afslutning for en sikkerheds skyld tilføje, at det moderne Rønede, service- og handelsbyen, har en helt anden historie end den gamle landsby Rønede. Den voksede op omkring den nye landevej (nu Hovedgaden) nord for landsbyen Rønede, der som nævnt lå hvor den nuværende Molsvej ligger. Denne første ”omfartsvej” nord om Rønede blev anlagt i 1855, og den er i dag identisk med Hovedgaden i Rønede. Masser af ældre lokale taler stadigvæk om ”Gammel Rønede” omkring Molsvej, og ”Ny Rønede” omkring Hovedgaden. Vi skal helt op i vor egen tid, før de to ”Rønder” for alvor kan siges at være vokset sammen.

Vi kan altså tale både om et Bregnet I og Bregnet II og om et Rønede I og Rønede II. Eneste rest af de to Bregnet'er er i dag kirken, mens de to Rønder altså er vokset sammen til ét bysamfund.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til Syddjursportalen juni 2010